

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12

Fylke: Sogn & Fjordane

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Nord-Valdøy

Emne: Gamal langkultúr

Bygdelag:

Oppskr. av: Johs. O. Fwalheim

Gard:

(adresse):

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *Og eldre utsagn.*

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Ei Okr er ein attlagd aker. Fleire Okre, bestemt Okra.

- SVAR.
- (Okre'ne er eit bruknamn i Selje herred. Okr er kjent nok.)
- Her brukast ordet innmark, fyr den mark som er innhegna, oppgjødsla og vert avhæsta, utmark om det som ligg utanfor, og har vore fellesblitemark. Atteloge er velkjend. Det var aaker som var attlagd, sêke til grasmark att. Tjukking vert kanskje brukt, men helst gaar det på langhøymark, smalhøymark, Langorvsmark, stytthorvsmark, rumslogde mark, det tydar at ein kan fåa svinge ljaen bra fritt fyr tûe og stein s.l.. Stovrese høg var uttrykk fyr groot, langgt høg, motsat var smalhøg. Langhøg er og namn på det store grove høyet. Langorvslette, var slett fin mark stytthorvslette, var ujamn og vanstelig slattemark. I utmarki vart det helst sagt utmarkslattar, utslattar, fjellslette, "aa slå i utmarki", aa slåa tûet i fjellsa.
 - Her på Valdøy vert det berre snakkt um steinrydjing, og det veit vi har vore drive med, men ikkje i so stor mæn som no til dags. I utslattar vart det mindst brukt slikt. Kanskje helst slett intje.
 - Mosen brukte dei aa rake vekk med jarn- eller berive, og so ha han til bol under krøttera. Det var grisevøk, domvøk, gjedamvøk og fiskeslog dei prøvde aa hevde fram skogemark med, og ofte.

2499

Her har ikke vore drive med noko skjive
Mokja vart skjivet, trilla med füllebeare,
og bore paa rygg i skjive. Med best brukke
ein mokavogn paa sletmark, og slebe i
bratte og ugrei mark. Vart det turver, vart
lassi ofte tilbarna, klappa med ein spade,
so den ikke skulde haane so mykje til.

Kjøringi og beringi høyrde til Kararbeid, men
kvinnorne tok ofte part i beringi. Raking
kom omtrent alltid paa kvinnorne. Men i
brøydingi gjekk det med Kar og Kvinne
säm hinannen. Der bruktest alltid høyrive,
av tre, dei var lette. Jøngreip kom fyrst i
bruk paa 1880 og utesver. Dei gamle kregreipar
kunne finnast til 1895-aari. Dei var heimelaga,
og var noko tungvinte og seinvorte vekty.

Der det var best paa gardarne, kjøyrde dei med
jarnhovv, mokahovv, og brukast det og rishovv,
som er ei droge, slegge av klunger, bjorkeris,
og liknande, som er samanbünde der stykken
er, ofte paa eit tvette, som vert festa til tillene
som hesten drag. Nokre store flate steinar vert
lagde paa riset, for aa klemme detli bette ned
til markeji, so mokasmüldringi vert sikrare.

Fyr ümlag 50 aar sida vart jarnhovv med ledjar sette
i bruk til mokasmüldring. Smüldring med
handrive rekrast for den fullkomnaste maate.

9. Beiting vaar og haust var for aa dryge paa
foret, üm vaaren mest fyr vaarknipa si sküed.
Üm hausten fyrdi, at i gomol tid laag markeji
mykje i heigblanding, so der vart ikke byptes
gjærde; men ^{av} det var ikke mykje üppsett
heller, der det var heilt ütskjifta bi. Og daa
det var vis skjiskog bruk aa bleyra all-
slags kröttür fritt üm, naar det kunne segast
at folk hadde faatt i hüs, vart det sjölötagt
üim aa gjera aa paa eins egne boar snäu-
ete av eins egne kröttür, for andre sine dyr

kom og tok det. Dette kallast, aa stappa
 paa bõ." No er marki innhegna umlag
 allstadar, so den sleppingja vart det slutt
 midt for ca. 25 aar sidan, Anen haustbeia-
 stingi held ved framleis, no kvar paa sine
 bruk. Um vaaren er det berre ^{smalene} som
 beite innboen, til ca. mitt i mai. Du vil
 nauda la kjyr beite boen vaartidi.

10. Noko gjødsling tenkte dei ikkje paa, men
 dei hadde til ordtak og, at grasrota fjukt
 eller smalekjisten. No naar kunsting tek
 til i bruk, og ein strekte seg etter tileg slaatt,
 spjott det eller smalebeitingi og, so dei vart
 jaga tilegare i utmarki. For sat ofte borni
 og gjette sauene i utmarki um vaarane,
 fyrdi dei ikkje skulde waargnaye boen.
 Men det vart slutt midt fyr ca. 50 aar sidan.

Og fyr ca. 100 aar sidan melka dei lambesauene
 og, ein gong paa dagen, til husmilk.

Utslaattarne laag oinnhegna og fet, styri
 seg sjolv, som den andre utmarki.

Beitingi gjik sjolvsagt likt yver all innmark,
 laade haust og vaar.

11 Møtjammring paa beitemarki var det nok
 ikkje noko bruk fyr. Vaar kjyrne har lege
 inne um notti, ligg gjødselen att i fjosen,
 mest daa, og dei faagne møkaruene som
 kunne finnast, vart snøtt utyvermengde
 av regn, trakk og fuglehatt. I utmarki
 var det aldri bruket ialfall.

Ti har segne paa eit par gardar, der 80
 aar gamle folk hugsar bruk av møkakkubbe.
 Men den brukhest um vaaren til aa laante
 sünd dei hardaste møkakkorne i den vanlige
 møkavinnge. Dei bestod av ein umlag sünd

rottnilde, som kunde ^{vera} ein 5-6 kumar
i fornaal, med eit skaffhol med i, so
skaffet vart innstjefst i. Den kallast
ei motakklube.

12. Naar krottera, (det vil segja storfai) beita
paa heimboen, vart dei alltid haldne
i fjosen paa natlestid. Dei som hadde
garffjos i grensa til utmarki, kunne
og la deim rymnatter der, hvis innmark-
beitet deira laag narmare denne, enn den
vanlege fjös. Naar kjeppene vart haldne
i utmarki mot vaarparten, vart dei haldne
i hus i garffjosen, eller sumarfjosen, solengje
veiret i kjepe tillet aa la deim goa ute
boade natt og dag paa kallast, aa leggja
ute. Paa smoolambi vart haldne i den
vanlege fjös, vart sunderne haldne i
hus i den vanlege fjös og, paa vaarparten,
inntil dei vart jogde i utmarki, og heldt
dei seg daa ute heile doqnet, til dei vart
tekne heim um hausten. Naar ein daa
tok deim til beitinge paa innmarki, vart
dei goande ute heile doqnet og, til dei vart
sklypte, og daafyatte vart dei tekne inn
um natlestid og. Utslaattarne hadde dei
ikkeje. Her utslutte slutta fyr over 50 ar
sidan. Mokeja i garffjosen vart broydd var,
eller haust, paa ndmest silliggjande
heimbo eller aake. Mokeja ~~er hokejyn.~~
~~er hokejyn.~~ er hokejyn.
13. Alle slike avstengje kalla dei kvil, ei kvil,
fleire kvil, bestemt kvia. Men nokor kvil
som skulde vere istodenfor hysing aa eit
eller fleire krotter var ikkeje bruket. Det
var helst fyr heimbeiting dei lagde kvil.
Flyttbar grunding, eller kvoring, veit me ikkeje
um. Det kravde både tid og trevyrkje til slikt.

14, 15, 16, 17 og 18. full turt, doa slikt ikkje
kjennest her.

- 19 Vi har skjenstode, skjenastode. Naar
kjyrne spring fyr klegg og andre insekt
paa heile sumardagar, seije vi, "dei skjena".
Og den plassen i ei vassstrand kjyrne doa
tek plass i som vanleg, og ved uti i
vatnet og staa der ofte til buken rekk i
vatnet, kallast ei skjenastod's, skjenstod's
Dei andre namni kjenne me ikkje her, uton
kvil og stol, det siste meinast her sdrabrus.
20. Det er ingen som veit um sdrabruk her.
21. Um dette er det i pkt 20. "Ejodselstell",
emne 13. gjve ei utgreining um, og pkt 21.

Lemne No. 13. Ejodselstell.

pkt. 22. Det vart vist avgløymt aa svara paa dette
paa rette staden, so kan her svarast, at det
bruekast aa kjyre myrjord, sand og anna
moldjord paa aakarne. Kalkrik jord er
vist ikkje her. Og boade kalkrike, og myr-
jord gjere poteterne blaae og usmakande.
Binmjøl har ikkje vore brukt. Men du vert
brukt aa kaste tygg grefter, veiler, som vert
fylt med dussdyrbein og fiskebein fraa
kjotkenarfall.

2499

Riss av dei gamle høgriper, som vart avløyste av staalriperne. Skaffet var rænt, men kindarne firkanta, med helst rektangulært tværsnitt. Dei forgaaende 3 arstivane var igjenombappa i alle 3 kindarne. Midtkinden var i eit stykke med skaffet. Tuden var vist av bjørk.

2499

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Korte fraa løytnant Nicolai Hersleb Ranams Nordlandsreise 1789.

„Lige fra man kommer ud af Trondhjemsfjorden og hele Landet nordad er ikke Fjorder eller Indbygninger at se, hvorfor Dvæget blotandig maa gjetes eller besøgt, som ellers kunde iendgaaes, iser fra mange av Øerne, da Landet aldeles er befriet for Ulve, og den mindre ødelæggende Bjørn ikke kan være kommen over til enhver Si; dog klagedes almindelig fra den store Øe Hinden over Bjørnens Mængde.“

2499

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Oppskrift av Johs. O. Kvalheim

Sogn, Fjordane fylke
Nord-Vangøy Herad
1 barn 2 1/2 år

KULTURGEOGRAFISK REGISTRERING
PÅ VESTLANDET

2498

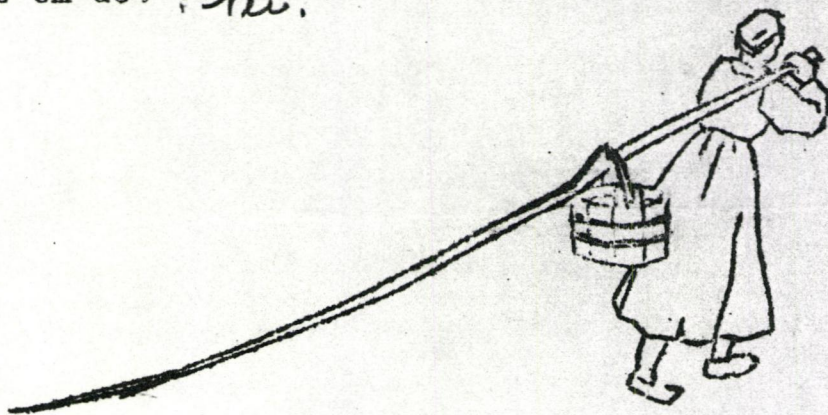
NORSK ETNOLOGISK GRANSNING
ADR. NORSK FOLKEMUSEUM
BYGDØY

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Forstaast slik at det kan
svare på denne ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbæring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan
bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over
aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret
hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten
mothake på stonga gjorde at handtaket på batta ikkje gleid.
Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampa over.
Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre
frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har
vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon
i Dykkar bygd noko om det ? *Nei.*

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka
fiskebein og fiskehovud til brensel ? *Nei.*

Har ein bruka kumøkk til brensel ? Det har hento i vaarbidi,
hvis turrerret har hindra aa faatt smuldra
den siste møkja, som ein ryd og rakar ut av markti
naar denne resten av møkja har vore avskjølt av
vate for, so det er mest lurre høystoffe att, at der
har vore brukt til brensel, hvis dette har
mangla av anna slag. Ellers brukast denne av
raksten til aa ha på fjøsgolvet att, eller
i dunnestoda, grisebaren o. l., som stio.